

- / N. L. Kolomynskyi. – К. : MAUP, 2001. – 266 s.
9. *Menegetti A. Psikhologiya lidera / A. Menegetti. – М., 2008. – 167 s.*
10. *Senhe P. Piata dystsyplina. Mystetstvo i praktyka samonavchaietsia orhanizatsii / Pyter Senhe. – Kharkov : Maks Vasyliiev, 2006. – 356 s.*

Марусинець М. М. *Понятіе менеджера и управление образования в дифференциации сущностного содержания.*

В статье понятие “менеджер” и “управление” раскрыто с позиций дифференциации содержательного поля их трактовки в психолого-педагогических исследованиях украинских и зарубежных ученых. Определены их сущностные признаки и особенности, охарактеризованы основные направления и подходы. Указано на роль тренинга в развитии и формировании управленческих качеств.

Ключевые слова: менеджер, управление, образование, технологии управления

Marusinec' M. M. *Concept manager and management of education in differentiation of essence maintenance.*

In this article the term “manager” and “management” series of positions of differentiation semantic field of interpretation in psychological and educational research Ukrainian and foreign scientists. Determined their essential features and characteristics, Author determined the main directions and approaches. Specified the role of training in the development and formation of managerial skills.

Keywords: manager, control, education, technology management.

УДК 37.015.31:17.022.1

Матвієнко О. В.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ МОРАЛЬНОГО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті ми намагаємося розглянути питання входження дитини молодшого шкільного віку в макрокосм моральних відносин дорослого життя ніби крізь “збільшувальне скло”, “візуальні” детермінанти як позитивного, так і негативного морального розвитку. Нам уявляється більш плідним звернути увагу на прорахунки в моральному зростанні дітей з боку основних соціальних інститутів.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку, моральна деформація поведінки, соціально-педагогічні умови, макро та мікро фактори.

Історія розвитку суспільних відносин має свої закономірності. Вони виявляються у різноманітних сферах особистості та визначають її сутність. Розглядаючи особистість як результат суспільно-історичного розвитку, важливо зазначити, що життя, як форма прояву всієї різноманітності особистості, виступає особливою цінністю, значущістю якої визначається культурою суспільства.

Суттєве значення для нашого дослідження має позиція О. Леонтьєва: “Людська особистість теж “виробляється” – створюється суспільними відносинами, у які індивід вступає в процесі своєї діяльності” [4, с. 85].

У зв'язку з цим важливо зазначити той момент, що у дитячій душі завжди наявні соціальні сили, які зв'язують її самосвідомість, її активність з соціальним середовищем”. Тобто у процесі розвитку особистості дитини, її соціалізації – поступового засвоєння вимог суспільства, надбання необхідних моральних настанов, соціально значущих характеристик свідомості та поведінки, що регулюють її взаємини з суспільством. Соціалізація особистості починається з перших років життя і закінчується у період громадянської

зрілості людини, хоча, певна річ повноваження, права та обов'язки, надбані людиною, не говорять про те, що процес соціалізації повністю завершено: за деякими аспектами він продовжується все життя. Саме в цьому сенсі ми говоримо про необхідність підвищення педагогічної культури батьків, про виконання людиною відповідальних доручень, про дотримання людиною правил міжособистісного спілкування.

Інакше кажучи, “соціалізація означає процес постійного пізнання, закріплення і творчого освоєння людиною правил і норм поведінки, які диктує суспільство” [3, с. 32].

Для успішної соціалізації, за Н. Смелзером, необхідною є дія трьох факторів: очікування, зміни поведінки і намагання відповідати цим очікуванням. Процес формування особистості, на його погляд, відбувається у трьох різних стадіях: 1) стадії наслідування та копіювання дітьми поведінки дорослих; 2) ігровій стадії, коли діти усвідомлюють поведінку як виконання ролі; 3) стадії групових ігор, на якій діти вчаться розуміти, що від них чекає ціла група людей.

Багато психологів та соціологів підкреслюють, що процес соціалізації триває упродовж всього життя людини, і сіверджують, що соціалізація дорослих відрізняється від соціалізації дітей декількома моментами. Соціалізація дорослих швидше змінює зовнішню поведінку, тоді як соціалізація дітей формує ціннісну орієнтацію. Соціалізація дорослих розрахована на те, щоб допомогти людині набути певних навичок, соціалізація в дитинстві більшою мірою стосується мотивації поведінки.

Які ж є механізми соціалізації? З. Фрейд виділив психологічні механізми соціалізації: імітацію, ідентифікацію, почуття провини та сорому. Імітацією називається свідомо спробадитини копіювати певну модель поведінки. Зразками для наслідування можуть бути батьки, родичі, друзі тощо. Ідентифікація – це спосіб усвідомлення належності до тієї чи іншої спільноти. Крізь ідентифікацію діти приймають поведінку батьків, родичів, друзів, сусідів тощо, їх цінності, норми, взірці поведінки, як власні.

Т. Парсонс та С. Бейлз вживали поняття, запроваджені З. Фрейдом до теорії соціальної дії та соціальних систем. Вони визначають імітацію як процес, за допомогою якого засвоюються специфічні елементи культури, особливі знання, обряди тощо.

Перші елементарні знання людина отримує в сім'ї, яка закладає основи свідомості та поведінки.

Як зазначають багато вчених (В. Волович, В. Малахов, О. Лутошкін та інші), цінність сім'ї як соціального інституту довгий час недостатньо враховувалась. Більш того, відповідальність за виховання майбутнього громадянина намагалися певною мірою зняти з сім'ї та перекласти її на школу, трудовий колектив, суспільні організації. Зниження ролі сім'ї завдало великих збитків, в основному морального характеру.

Наступною ланкою загального процесу соціалізації виступає школа. З плином дозрівання і підготовки до виконання громадського обов'язку, сукупність знань, які засвоює молода людина, ускладнюється.

Соціалізація тієї частини молоді, яка приходить на роботу після закінчення навчальних закладів (середніх, професійних, вищих), продовжується у тих конкретних умовах, що склалися на виробництві під впливом не лише суспільних відносин, але й специфічних особливостей, притаманних даному соціальному інституту.

Потужним інструментом соціалізації особистості виступають засоби масової інформації – преса, радіо, телебачення. Вони здійснюють інтенсивну обробку громадської думки, її формування. При цьому в однаковій мірі можлива реалізація як творчих, так і руйнівних задач.

Соціалізація особистості пов'язана з трудовою, суспільно-політичною та пізнавальною діяльністю людини. Недостатнім є просте володіння знаннями. Необхідно їх перетворити на переконання, що проявляються у діях особистості. Саме поєднання знань, переконань і практичних дій утворює характерні риси та якості, притаманні тим чи іншим типам особистості.

Таким чином, соціалізація особистості являє собою основну форму присвоєння людиною тих суспільних відносин, які існують в усіх сферах суспільного життя і є головним стержнем формування морального ядра особистості.

У загальному процесі соціалізації особистості особливе місце займає період молодшого шкільного віку з огляду на наступні причини:

По-перше, приходячи до школи, дитина отримує у порівнянні з домом, досить високий ступінь свободи поведінки, самостійного спілкування та незалежного, не дозованого отримання інформації (як у рамках школи, так і поза ними).

По-друге, на молодшого школяра починає впливати велика кількість людей, у тому числі й нових, не пов'язаних з сім'єю. І до того ж ці люди знаходяться на різних рівнях соціалізації та сповідують різні норми моральності (наприклад, вчитель, старший брат, який навчається в інституті, батько-атеїст і бабуся глибоко віруюча, він "набирається" різного соціального досвіду разом зі старшими хлопцями у дворі тощо). Додамо ще й можливість без розбору дивитися сьгоднішні телепередачі, самостійно читати будь-які книги.

По-третє, на цьому етапі розвитку у дитини відсутні необхідні соціальні фільтри, які б дозволили їй розрізнити добре та зле, що можна і що не можна, що моральне і що є аморальне. Таким чином можна зробити висновок про те, що на цьому відрізку життя дитини складається гостро суперечлива ситуація, при якій, з одного боку, в молодшого школяра за рахунок збільшення обсягу інформації, що падає на нього, і активної пізнавальної діяльності процес соціалізації, у порівнянні з дошкільним віком, значно прискорюється. Але з іншого боку, некерованість та різноголосність (позитивне і негативне) впливу може призвести до формування багатьох антисоціальних рис, які зрештою ведуть до відхилень у поведінці і можуть грати свою негативну роль у досить довгому періоді життя особистості [5, с. 8].

Небезпечність такого шляху розвитку процесу формування моральних якостей особистості значно збільшується в умовах соціальних змін, тобто в умовах саме того стану, в якому сьогодні знаходиться українське суспільство. Під соціальною зміною ми розуміємо перехід соціальної системи, спільноти, інститутів та організацій з одного стану до іншого. Поняття "соціальна зміна" конкретизується поняттям розвитку. Розвиток передбачає перехід від простого до складного, від нижчого до вищого тощо. Зараз перед українським суспільством постають нібито два класи задач.

Перший – це задачі, пов'язані з розв'язуванням проблем, які вирішує світове співтовариство.

Їхня загальна спрямованість полягає в тому, що чим вищим є рівень технологічного виробництва та всієї людської діяльності, тим вищим має бути ступінь розвитку самої людини, її взаємодії з навколишнім середовищем. Відповідно має сформуватися нова гуманістична культура, у якій людина повинна розглядатися як самоціль суспільного розвитку. Звідси й нові вимоги до особистості: у ній мають гармонійно поєднуватися висока кваліфікація, віртуозне володіння технікою, гранична компетенція у своїй спеціальності з соціальною відповідальністю та загальнолюдськими моральними цінностями.

Проте, як відомо, глобалізація соціальних, культурних, економічних та політичних процесів у сучасному світі, поруч із позитивними сторонами створила низку серйозних проблем, що отримали назву "глобальних проблем сучасності": екологічних, демографічних, політичних тощо. Сукупність цих проблем поставила перед людиною глобальну задачу "виживання людства".

Другий клас задач пов'язаний з процесами, що відбуваються всередині українського суспільства після проголошення України незалежною державою і початком кардинального реформування усіх життєво важливих сфер життя [5, с. 9-10].

Історично склалося так, що до етапу кардинальних і надзвичайно болісних

перетворень Україна вступила практично непідготовленою.

Сьогодні українська нація робить важкі кроки по розбудові своєї самобутності, самоідентифікації та легітимності.

У цей період проблема виховання і освіти підростаючого покоління набуває особливого значення, тому що від цього значною мірою залежатиме майбутнє української держави.

Виховання вбирає в себе систему суспільних цінностей, цілей та задач.

Внаслідок різного роду об'єктивних умов та суб'єктивних чинників українське суспільство хворіє цілим букетом гострих і важко виліковуваних навіть для багатії держави хвороб, – такими, як швидке падіння обсягів промислового виробництва, фантастичний ріст цін на всі види товарів та послуг, приховане та ураховане безробіття, що набуває масового характеру, інфляція, розгул злочинності, корупція, які впливають на педагогічний процес.

Одним з найважливіших чинників виступає кардинальна зміна соціальної структури українського суспільства. З одного боку в ній, як і раніше, діє демографічна диференціація людей за віком та статтю. Важливим соціальним критерієм лишається професійно-кваліфікаційний статус, належність до різних галузей народного господарства. Як і в минулі часи, продовжує діяти розмежування людей за місцем проживання (місто, село). Триває вплив на соціальну структуру та соціально-політичні відношення, розмежування людей щодо наближення до джерел розподілу і перерозподілу ресурсів та продуктів виробництва, які склалися в умовах тоталітарної системи. Освіта, стаж і місце роботи залишаються критеріями, що формують поведінку людей. Разом з тим, у зв'язку з переходом до ринкової економіки більшу роль починають грати такі чинники, як рівень прибутку та форма власності. Став реальністю та швидко набирає сили критерій поділу людей на працюючих і безробітних. Суттєвого значення набирає поділ суспільства за рівнем та джерелами багатства, наявністю чи відсутністю приватної власності. Саме прибуток і форма його отримання стають головним структурно утворюючим чинником українського суспільства. Цей процес свідчить з одного боку про зародження в Україні ринкових відносин і первинного капіталізму, але з іншого нагадує низку негативних факторів.

Перше. Більша частина населення не може поки що звикнути до формування нової соціальної диференціації. До появи нових критеріїв і оцінок. Звідси агресивність до багатих, байдужість до бідних, що являє собою яскравий приклад неадекватної реакції та нездорових відносин у суспільстві.

Друге. Швидкість, з якою відбувається поділ на багатих та бідних.

Третє. Процеси зубожіння та збагачення мають явно деформований характер. Бідними часто стають внаслідок штучно створених державою умов. І замість традиційних джерел формування багатства, таких як праця, спадщина, бережливість, заповзятливість, ініціатива, ризик – джерелом багатства стають кримінальна діяльність, спекуляція, злочинство, незаконне використання державної власності, ресурсів та робітників держпідприємств. При цьому процес первинного накопичення капіталу здійснюється дуже швидко, протягом декількох років, а не поколінь і навіть століть (як це було на Заході).

Поруч із цим українське суспільство переживає низку негативних процесів і явищ, які можна назвати соціальною хворобою. Передусім це слабкість моральної, етичної та правової ціннісно-нормативної системи. Соціальна анемія завжди була характерною рисою кризових періодів суспільства, але сьогодні її розміри та швидкість розповсюдження, пов'язані з іншими соціальними болячками (агресивністю, егоїзмом, цинізмом і апатією) вже складають реальну загрозу для всіх сфер життя українського суспільства. Швидкість суспільних змін призвела до руйнації спадкоємності традицій між поколіннями, загострила та розширила межі відчуження між батьками та дітьми, учнями й учителями. Все це веде до деградації процесу соціалізації дітей та молоді.

Таким чином, несприятливі тенденції в соціалізації дитини, відсутність цілісної соціальної політики дитинства, правової і нормативної бази захисту дітей, розчарування суспільства, зміни його структури, переоцінка вчорашніх пріоритетів і цінностей, комерціалізація усіх важливих сфер впливу на дитину – далеко не повний перелік причин, за яких дитина і підліток надані самі собі. І скільки їх впродовж тривалого часу не мають елементарних умов для життя і виховання вдома, знаходяться в сім'ях з важким матеріальним і морально-психологічним станом: в сім'ях, які не можуть звести кінців з кінцями, в сім'ях, де панують грубість і жорстокість, повністю відсутня турбота про дитину, тобто все, що штовхає підлітка на бездоглядність, спонукає його шукати інші “авторитети”!

Більшість з них стає тією соціальною групою, яка визнана схильною до правопорушень і злочину.

Незворотні процеси відбуваються в українській сім'ї. Різке падіння народжуваності, збільшення кількості розлучень, тяжкі наслідки соціальної ролі жінки, яка має брати на себе основне навантаження у вихованні дітей і одночасно працювати в умовах комерціалізації відносин між людьми та труднощів економічного характеру.

Сучасна сім'я переживає процес трансформації, який призводить до зміни її структури, складу функцій і характеру внутрішніх взаємовідносин.

В умовах, коли найважливішим є фізичне виживання, вироблення “захисної реакції” виступає домінантою у взаєминах людей у суспільстві, сім'я не виконує свої основні (репродуктивну, демографічну, виховну, рекреативну, комунікативну, регулятивну) функції.

Сімейне неблагополуччя – одна з основних причин, які визначають стан і динаміку антиморальної поведінки дитини. Поняття “сімейне неблагополуччя” охоплює різні негативні характеристики сім'ї, дефекти її структурного, кількісного складу, внутрісімейні стосунки, відносини сім'ї з іншими соціальними інститутами. Передумовами сімейного неблагополуччя можуть служити важкі матеріально-побутові умови життя сім'ї, низький культурно-освітній рівень і т.д. Кожний з факторів має свою специфіку впливу на процес формування особистості.

Вважаємо за необхідне відзначити, що сімейне неблагополуччя значною мірою – об'єктивне явище, яке в тих чи інших формах властиве будь-якому суспільно-економічному ладу. Основна проблема сімейного неблагополуччя в тому, що його криміногенна чи інша негативна роль в справі виховання підростаючого покоління не нейтралізується в достатній мірі суспільством і державою. Ще третє. Коли держава ставить сім'ю у все важче і важче становище, ускладнюючи всі її функції, особливо – виховну. Саме це ми можемо спостерігати сьогодні і саме це у великій мірі є наслідком того, що кількість правопорушень серед неповнолітніх за останні роки зросла в 3 рази і, очевидно, продовжуватиме зростати.

Держава, суспільство повинні дбати про попередження сімейного неблагополуччя, а не про боротьбу з неблагополучною сім'єю, яка багато в чому є породженням самого суспільства, його протиріч.

Із втратою або зниженням потенціалу загальнолюдських і духовних цінностей виявляє себе феномен розвитку соціального сирітства і, як наслідок, – ріст числа дітей, що залишилися без опіки батьків.

А джерелом поповнення соціального сирітства є розлучення, засудження батьків, позбавлення їх батьківських прав. Давно відомо: діти цієї групи, як правило, опиняються поза сім'єю. Цією великою армією знедолених опікується держава в закладах охорони здоров'я, освіти, у виправно-трудовах, реабілітуючих, соціального утримання. Поза сім'єю і державною дитячою установою неповнолітня людина опиняється на вулиці. Причини різні – від втрати батьків, опікунів до втечі з дитячих освітніх закладів.

Є також інші об'єктивні фактори соціального сирітства – стихійні лиха, аварії та

катастрофи на виробництві і транспорті, передчасна смерть батьків. Поглиблює негативну ситуацію прогресуюча тенденція руйнування моральних засад сім'ї, бездуховність, втрата життєво важливих людських цінностей. Джерелом поповнення соціального сирітства є і різко зростаюча кількість відмов матерів від утримання та виховання своїх дітей.

Слід відмітити діяльність бельгійського математика і соціолога Адольфа Кетле. Оскільки сам Кетле був представником математичної статистики, він виходив з того, що соціальне життя і фізичні явища підкоряються законам одного порядку і повинні вивчатися методами математичної статистики. Кетле довів, що масові суспільні явища підкоряються певним закономірностям.

Намагаючись виявити і математично оцінити закономірності змін в рівні моральних відхилень та їх виникнення, Кетле довів, що на ці зміни впливає вік, стать, професія, рівень освіченості людини, пори року і навіть ціни на хліб. Отже, в суспільстві є зародки всіх злочинів, які можуть здійснитися, тому що в ньому є умови, які сприяють їх розвитку. Одним з найважливіших чинників, що впливають на стан педагогічних умов, є морально-психологічний стан суспільства.

Одна з найбільш поширених хвороб свідомості основної маси населення – комплекс національної неповноцінності. Комплекс має багато проявів, проте найповніше він існує у двох варіантах. Перший полягає майже у відвертому визнанні за собою цієї неповноцінності, – трактуючи це таким чином: мовляв, ми українці самі, без чужого керівництва, ні на що не здатні. Другий – навпаки – полягає у синдромі компенсування вищезазначеного комплексу, внаслідок чого мало не всі культурні досягнення людства та всі відомі герої приписуються своєму народові. Далі, у свідомості українського суспільства переважають негативні оцінки дійсності.

Серед почуттів, що їх переживають люди, домінує страх, безнадія, розчарування, сором, розгубленість, розпач. Очевидно, що масова свідомість таким чином фіксує та відображає дезінтеграційні процеси, що морально охопили всі сфери життєдіяльності суспільства. Накопичений деструктивний соціальний потенціал, настрої нігілізму, втрата віри у майбутнє, нерозуміння змін, що відбуваються, ведуть до соціально-психологічної суперечливості масової свідомості, коли сполучаються орієнтації та погляди, що заперечують одні одних, як наприклад: вільна ініціатива та суворе централізоване планування, неповна зайнятість та висока прибутковість підприємств, схвалення багатопартійності та недовіра до партій, прагнення жити за західними зразками високого рівня та при цьому користуватися матеріалістським піклуванням з боку держави.

Оцінюючи моральні досягнення дітей, варто відзначити, що у теперішній час, коли цінності змінюються, коли обманути, скористатися похибкою іншого схвалюється батьками, у дитячому середовищі починається диференціація за ознакою моральних настанов сім'ї. Вже у початкових класах ми помічаємо об'єднання в групи не за інтересами, як це було раніше, а за моральними орієнтирами (чесний, завжди допоможе, не міняє просто так друзів, з ним є чим помінятися, він фантики продає, не ображається, його обманюють, він обманює). У вчинках дітей у кінці другого класу явно проглядає вже позиція стосовно до того, що їх оточує. Набувають вони її під впливом значущого, прийнятого партнера, яким, зазвичай, виступає або один з батьків, або вчитель.

З огляду на це для дослідження є вельми актуальним: по-перше, аналіз проблеми адаптації вчителів до швидкоплинних соціально-політичних умов, їх мотивації учбово-виховної діяльності, а також психологічної та професійної готовності. А по-друге, розгляд існуючих педагогічних умов.

Для розгляду педагогічних умов, що впливають на особистість молодшого школяра, найважливішими є положення:

... реальним базисом особистості людини є сукупність його суспільних за своєю природою відношень до світу, а відношень, які реалізуються, а вони реалізуються його діяльністю, точніше, сукупністю його різноманітних діяльностей;

... реальна основа людської особистості полягає не у закладених у неї генетичних проблемах, не в глибинах його природних задатків і потягів, і навіть не у надбаних нею навичках, знаннях і вміннях, в тому числі і професійних, а у тій системі діяльностей, які реалізуються цими знаннями – “вузлами”, що з'єднують окремі діяльності, вони зав'язуються не дією біологічних чи духовних сил об'єкта, що лежать у ньому самому, а тією системою відношень, у які вступає суб'єкт [4, с. 303].

Л. Буєва вважає, що “особистість є “елемент” складної суспільної системи, і щоб зрозуміти його сутність, необхідно знати властивості системи, у яку включено “елемент” і законами руху якої визначається його життєдіяльність [3].

Формування особистості відбувається на основі злиття у спільну лінію педагогічних умов і навчально-виховного процесу.

Педагогічні умови це сукупність об'єктивних умов і суб'єктивних чинників соціального, духовного, економічного та політичного характеру, які можуть впливати як безпосередньо на особистість так і на навчально-виховний процес.

Навчально-виховний процес це субкультура, в якій знаходять місце елементи культури суспільства. Тут відбувається засвоєння суспільних цінностей, їх прийняття чи відчуження. В умовах навчально-виховного процесу відбувається перетворення засвоєного на деякі загальні правила, які вживаються у багатьох випадках. Цей самостійний пошук суттєвих ознак забезпечує новий рівень розумової діяльності – продуктивне узагальнення [1].

Реформа нашого суспільства повинна передбачати принципову реформу системи освіти, починаючи з цілей освіти, її економічного фундаменту, і закінчуючи системою підготовки та перепідготовки спеціалістів, структурою школи, змістом і технологією навчання.

На позитивне сприйняття системи відношень молодших школярів переважний вплив повинна мати школа. Для чого вчитель має бути морально, психологічно і професійно готовим.

Близько 80% вчителів молодших класів по суті опинилися за межею бідності. Вчительської зарплатні їм вистачає лише на купівлю найнеобхідніших продуктів харчування. Як результат, більше 60% з них постійно зосереджені на пошукові додаткового заробітку, 80% з них було б важко відповісти, коли вони останній раз були в театрі чи на концерті, 58% – вже протягом 3-4 років не читали художньої літератури. При цьому варто відзначити, що близько 98% педагогів початкових класів – жінки, більше ніж половина з них заміжні. Тобто це та частина педагогів, яка по суті бореться за своє виживання і, природно, забезпечити якісне ведення навчального процесу вони просто не у змозі фізично. Та й морально-психологічний стан, у якому вони знаходяться внаслідок соціально-економічної ситуації, що склалася у країні, призводить до того, що близько 67% вчителів приходять на уроки у надто роздратованому або ж у депресивному стані.

Вивчення особливостей сприйняття вчителів, які працюють з молодшими школярами, показало дефіцит емоціональної задоволеності у сумісній діяльності педагога та дитини, значна частина надає перевагу спілкуванню з учителем лише на уроках – 48%, відрізняється незадоволеністю поведінкою вчителя (“обзивається”, кричить, виганяє, лається, лає батьків) – 22%.

Лише 20% співвідносять поняття “любити дітей” з можливістю приймати їх такими, якими вони приходять до вчителя, підмічати їхню індивідуальність і своєрідність, забезпечувати розвиток активності та вільне прийняття норм і правил, їх перетворення протягом усього розмаїття шкільного життя.

Отже, економічна і духовна основа різноманітних соціальних зв'язків, у котрі включається підрастаюча особистість, являють собою об'єктивні передумови для підготовки її до виконання основних соціальних функцій у різних підсистемах суспільства. Об'єктивний вплив соціального середовища на підрастаючу особистість доповнюється дією суб'єктивних чинників, які здійснюють цілеспрямоване навчання та виховання з

метою підготовки її до активної участі у процесах праці, спілкування чи пізнання. Суб'єктивні чинники, у ролі яких виступають засоби масової інформації, школа, позашкільні заклади, інші соціальні інститути, що вирішують завдання освіти та виховання підростаючого покоління, покликані коректувати вплив соціального середовища, централізуючи негативні впливи, а також підсилюючи його виховну роль шляхом повнішого використання позитивних впливів. Суб'єктивні чинники шляхом концентрації насильного формування соціальних якостей, найнеобхідніших на кожному етапі суспільного розвитку, виконують завдання підготовки підростаючої особистості, адекватної даним конкретно-історичним умовам.

“Кожний історичний період накладає відбиток на людей, особливо на тих, – підкреслює О. Леонтєв, – чия особистість у цей час тільки формується” [4, с. 401].

Розвиток соціальної відповідальності є одним з найважливіших завдань підготовки підростаючої людини до вступу у суспільне життя як активної, здатної робити реальний внесок у історичний розвиток. Відповідальність може розглядатися як соціальна властивість особистості або ж як певне соціальне явище, що відбиває залежність відносин особистості та суспільства, і в першому, й у другому випадку вона виконує регулятивну функцію узгодження суспільних і особистих інтересів. Регулятивна функція узгодження особистих та суспільних інтересів спричиняє прояв відповідальності як двобічного зв'язку: відповідальність суспільства за життєдіяльність особистості, за надання їй умов для прояву своїх “сутнісних сил”, а також відповідальність особистості за здійснення реального внеску в розвиток суспільства.

Підростаюче покоління, що росте в умовах соціальної несправедливості та не відчуває будь-якої відповідальності з боку суспільства за свою підготовку до життя, не несе й обов'язків по відношенню до цього суспільства як певної політичної системи. Соціальна відповідальність – властивість, не дана людині природою. Вона виникає разом із включенням підростаючої людини в систему суспільних відносин, у процесі засвоєння норм і цінностей суспільного життя. Розвиток відповідальності стимулюється зовнішніми факторами. Реальний вступ індивіда до суспільних відносин означає включеність його у деяку сукупність соціальних інститутів, законів і правил, які йому приписують певні нормативні настанови поведінки. Відповідальність виступає регулятором суспільних відносин, вона є наслідком і умовою суспільного буття людини. Виховні фактори пов'язані з організованим впливом на особистість, відповідно до тих вимог, які суспільство ставить їй на даній віковій стадії. Вони мають на меті формування якостей особистості, найбільш адекватних суспільним відносинам, що склалися.

Таким чином, соціальна відповідальність є результатом впливу соціального середовища, що включає конкретний досвід людини з опанування цим середовищем та суспільством, організованих виховних впливів, а також внутрішніх зусиль, які виявляє сама особистість.

Отже, форма суспільних відносин, її соціальний зміст і духовне наповнення – вирішальні умови для розгорнення багатства людської природи у підростаючій особистості.

Зміни, що відбуваються в суспільстві у зв'язку з реформуванням суспільно-політичного ладу, активно впливають на педагогічні умови, педагогічний процес, викликають множинні гострі протиріччя, конфлікти, антагонізми. Через це ми вважаємо, що у даній ситуації необхідно, по-перше, здійснити розробку теорії та методики взаємодії школи з іншими виховними інститутами суспільства, насамперед, вивчення і використання виховних можливостей соціального середовища, по-друге, свідоме насичення, збагачення (головним чином зусиллями школи) виховних потенціалів соціального середовища.

Використана література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості сходження до духовності / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Білозерська С. І. Психологічні умови розвитку моральної свідомості молодшого школяра : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / С. І. Білозерська. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.
3. Буева Л. Человек: деятельность и общение / Л. Буева. – М. : Мысль, 1978. – 216 с.
4. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. – 4-е изд. / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд. МГУ, 1981. – С. 32.
5. Матвієнко О. В. Основи виховання моралі у молодших школярів : монографія / О. В. Матвієнко. – К. : “Стилос”, 1999. – 233 с.
6. Мудрик В. І. Цінності виховання у сучасних зарубіжних дослідженнях / В. І. Мудрик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць Ін-ту проблем виховання НАПН України. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 17. Кн. 2. – С. 15-19.

References:

1. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti skhodzhennia do dukhovnosti : nauk. vyd. / I. D. Bekh. – K. : Lybid, 2006. – 272 s.
2. Bilozerska S. I. Psykholohichni umovy rozvytku moralnoi svidomosti molodshoho shkoliara : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.07 “Pedahohichna ta vikova psykholohiia” / S. I. Bilozerska. – Ivano-Frankivsk, 2004. – 20 s.
3. Bueva L. Chelovek: deyatelnost i obshchenie / L. Bueva. – M. : izd-vo “Mysl”, 1978. – 216 s.
4. Leontev A. N. Problemy razvitiya psikhiki. – 4-e izd. / A. N. Leontev. – M. : Izd. MGU, 1981. – S. 32.
5. Matviienko O. V. Osnovy vykhovannia morali u molodshykh shkoliariv : monohrafiia / O. V. Matviienko. – K. : “Stylos”, 1999. – 233 s.
6. Mudryk V. I. Tsinnosti vykhovannia u suchasnykh zarubizhnykh doslidzhenniakh / V. I. Mudryk // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi : zb. nauk. prats In-tu problem vykhovannia NAPN Ukrainy. – Kirovohrad : Imeks-LTD, 2013. – Vyp. 17. Kn. 2. – S. 15-19.

Матвієнко О. В. Соціально-педагогічні детермінанти нравственного формирования личности.

В статті ми пытаємося розглянути питання входження дитини молодшого шкільного віку в макрокосм моральних відносин дорослої життя як через “увеличительне скло”, “візуальні” детермінанти як позитивного, так і негативного морального розвитку. Нам представляється більш плідним звернути увагу на процеси в моральному розвитку дітей з боку основних соціальних інститутів.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку, моральна деформація поведінки, соціально-педагогічні умови, макро і мікро фактори.

Matviienko O. V. Social and educational determinants moral identity formation.

In this article we try to consider joining a child of primary school age in the macrocosm of moral relations adulthood as through “magnifying glass”. “Visual” determinants of both positive and negative moral development. We seems more fruitful to draw attention to flaws in the moral growth of children from major social institutions.

Keywords: children of primary school age, moral deformation behavior, social and educational conditions of macro and micro factors.